

5. Az ómagyar kor magánhangzó- rendszere és változásai

1. A nyelvállásfokkal kapcsolatos problémák

olyan kérdéskör, amely

- nem önmagáért fontos
- gyakorlati vonatkozásai vannak

szerepe:

- ómagyar kori szövegemlékek hangzós formáját rekonstruálni tudjuk
- a korai ómagyar kor hangtani arculatának felderítéséhez fogódzó

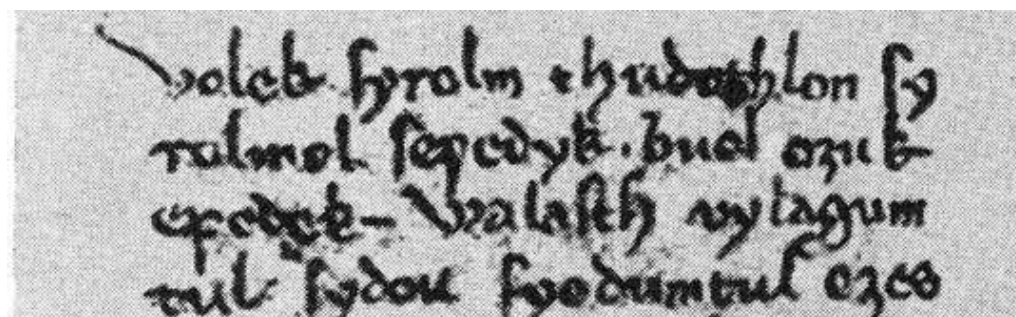
1. A nyelvállásfokkal kapcsolatos problémák

ÓMS 1. mondata

Volek syrolm thudothlon

syrolmol sepedyk

buol ozuk epedek.

1. A nyelvállásfokkal kapcsolatos problémák

ÓMS 1. mondata

Volek syroilm thudothlon

Bolék siroilm tudotlon

syroilmol sepedyk

siroilmol sepedik

buol ozuk epedek.

búol oszuk, epedék.

zártabb hangzás?

1. A nyelvállásfokkal kapcsolatos problémák

1. mgh-k nyelvállásfokának jelölése: zűrzavar
vannak-e törvényszerűségek? =
fogódzók a korabeli ejtés tisztázásához?

ehhez 1. lépés:

mi az oka az ingadozásoknak a mgh-jelölésben?

vitás területek:

- a) nyílt – zárt jelölési mód mögötti hangzás
- b) *a* – *ä* viszonya

1. A nyelvállásfokkal kapcsolatos problémák

pl. HB. *odutta, odut, oggun*

> szótő olvasata: *od*

de:

a) szótő mgh-ja etimológiailag *á*-ra megy vissza

fr. **amta* > ősm. *ado-*

b) régiségben írják *a*-val

c) későbbi-mai alakja: *ad*, ami nyj-okban: *ád*

↓
od ejtés kérdéses! (hisz illabiális mgh-t jeleznek!)

1. A nyelvállásfokkal kapcsolatos problémák

ellentmondás feloldása — több felfogás:

a) $\acute{a} > o > a$ változás a szóban

b) etimológiai előzmény nem $\acute{a}$, hanem o

> szóban $o > a$ változás

> ebből további változásokkal: $\acute{a}$, $\acute{a}$

c) o -s jelölés = írássajátosság

kiejtésben mögötte a hang van >

adotta, adot, aggyon

1. A nyelvállásfokkal kapcsolatos problémák

menyire reálisak ezek a felvetések?

a) fonetikai képtelenség

b) alapja: betűfetisizmus

c) mögötte az az elképzelés, hogy:

az ómagyar jelölési rendszer valamilyen zavara

> betűértéket a hangértéknél egy fokkal magasabbra vitte

↓
mi támogatja ezt a felfogást?

1. A nyelvállásfokkal kapcsolatos problémák

- helyesírás konzervativizmusa
- rendszerkényszer
- **helyesírás konzervativizmusa**
  - ómagyar kor: két nagy intenzitású mgh-vált.:
nyíltabbá válás + labializáció
  - > hangrendszerben nagyfokú elmozdulás
  - > kiejtésbeli ingadozás
  - > megzavarja a jelölési rendszert — oka:

1. A nyelvállásfokkal kapcsolatos problémák

– helyesírás konzervativizmusa

írás normatív igyekszik lenni

> egy ideig nem tükrözi a változásokat

> archaikusabb nyelvállapotokat mutat

> megtartja a korábbi (zártabb) jelölést akkor is,
amikor a nyíltabbá válás már megtörtént

eleinte: olyan szóalakoknál, ahol valóban történt
nyíltabbá válás — később: átterjed másokra is

1. A nyelvállásfokkal kapcsolatos problémák

– helyesírás konzervativizmusa

betűk kettős hangértékeinek részben ez az oka

o betű — *o, a* hang

u betű — *u, o, ü, ö* hang

i betű — *i, ë* hang

de: önmagában nem magyarázza a jelenséget

oka: latin betűs helyesírás kezdeteitől jelentkezik

a nyíltabbá v., labial. viszont későbbi

1. A nyelvállásfokkal kapcsolatos problémák

– rendszerkényszer

nyíltabb hangérték — zártabb jelölés

nem belső fejlődés eredménye, hanem a latin betűs helyesírás sajátosságai okozzák

kiindulópont:

ómagyar hangrendszer — latin írásrendszer

– nincs teljes megfeleltethetőség

– a magyarban többlethangok

1. A nyelvváltsfokkal kapcsolatos problémák

– rendszerkényszer

hol jelentkeznek ezek a sajátosságok?

1. alsó és legalsó tartományban

	pal.		vel.	
	<i>ü</i>	<i>i</i>	<i>ı</i>	<i>u</i>
	<i>ö</i>	<i>ë</i>		<i>o</i>
		<i>e</i>	<i>ä</i>	<i>a</i>

1. A nyelvállásfokkal kapcsolatos problémák

– rendszerkényszer

1. $\dot{a} - a$ $\ddot{e} - e$

lejegyzők lehetőségei:

a) egybemosni $> a, e$ jellel

b) felfelé keresni a rendszerben a megoldást

mindkét lehetőség realizálódott:

a) elősegítő tényezők:

– latin beszélt nyelv

– idegen ajkú lejegyzők

1. A nyelvállásfokkal kapcsolatos problémák

– rendszerkényszer

1. $\acute{a} - a$ $\ddot{e} - e$

b) elősegítő tényezők:

– fonológiai különbségek egyazon szóban

2. legtöbb gond a jelölésben: palatális labiálisok ($\ddot{u}$, $\ddot{o}$)

minden vokálist jelölő betűnek több hangértéke:

1. A nyelvállásfokkal kapcsolatos problémák

– rendszerkényszer

minden vokálist jelölő betűnek több hangértéke:

e betű — *e*, *ë* hang

i betű — *i*, *ï* hang

a betű — *a*, *á* hang

o betű — *o*, *o* hang

u betű — *u*, *o*, *ü*, *ö* hang

1. A nyelvállásfokkal kapcsolatos problémák

régi szövegeink olvasatában: **variánsos olvasatok**

βolék sirolm tudotlon

a a a a

sirolmol sepedik

a a ë

búol oszuk, epedék.

a a o e

1. A nyelvállásfokkal kapcsolatos problémák

Záró megjegyzések:

1. nagyfokú tudatosság feltételezése a lejegyzőkről

a) tény: korai nyelvemlékek igényesebbek, mint a kései ómagyar kor kódexei

– nyelvileg

– helyesírásukat tekintve is

(vö. pl. hasonulások jelölése, nem jelölése)

1. A nyelvállásfokkal kapcsolatos problémák

Záró megjegyzések:

1. nagyfokú tudatosság feltételezése a lejegyzőkről
  - b) korai írásbeliség
    - írásnorma
2. korai írásbeliség: kevesek kiváltsága
  - > később: szélesebb bázisúvá válás = fellazulás